

1. Inleiding

Vijf Kamerleden namen van 6 tot en met 9 oktober 2023 deel aan de 69ste jaarvergadering van de NAVO Parlementaire Assemblée (NAVO PA) in Kopenhagen, georganiseerd door het Deense Folketing. Zo'n 240 parlementsleden uit de 31 NAVO-landen en bijna twintig partnerparlementen kwamen bijeen om te praten over de toekomst van het bondgenootschap, de situatie in Oekraïne en innovatie op gebied van de defensie-industrie. De Nederlandse delegatie bestond uit de Tweede Kamerleden **Van Wijngaarden** (VVD, delegatieleider) en **Boswijk** (CDA), en de Eerste Kamerleden **Kroon** (BBB), **Martens** (GroenLinks-PvdA) en **Van Apeldoorn** (SP). De vergaderingen werden overschaduwd door de aanvallen van Hamas op Israël op 7 oktober 2023. In de plenaire zitting werd stil gestaan bij de vele slachtoffers. De Oekraïense president Zelensky en parlementsvoorzitter Stefanchuk spraken de leden via videoverbinding toe. De plaatsvervangende secretaris-generaal van de NAVO, Geoana, beantwoordde vragen van de nationale delegaties. Sviatlana Tsikhanouskaya, oppositieleider uit Belarus, ontving de NAVO PA-award 2023 «Women for Peace and Security». De Assemblée koos Michael Szczerba uit Polen tot nieuwe NAVO PA-president, als opvolger van de Franse Joëlle Garriaud Maylam. Op de laatste dag werden acht resoluties aangenomen over onder andere desinformatie, stabiliteit in de Zwarte Zee-regio en de wederopbouw van Oekraïne. Ook werden de internationale parlementsleden door de Deense kroonprins Frederik ontvangen in paleis Christiansborg. Voorafgaand aan en tijdens de conferentie ontmoette de Nederlandse delegatie ambassadeur Nienke Trooster en haar plaatsvervanger Arne Brandsma. Ook sprak de delegatie met de Britse delegatie, in het bijzonder over de *Joint Expeditionary Force (JEF)* en de permanente gestructureerde samenwerking (PESCO). De beleidsaanbevelingen aangenomen op 9 oktober 2023 zijn als bijlage bij dit verslag opgenomen.

2. Standing Committee

Op zondagmiddag 8 oktober vergaderde het bestuur van de Assemblée, bestaande uit de delegatieleiders, de president, Vice-Presidenten, de penningmeester en de secretaris-generaal. Bij de opening van het overleg vermeldde de waarnemende President van de NAVO PA, de heer Michael Szczerba, dat het bureau een statement had gepubliceerd waarin de aanslagen eerder die dag door Hamas tegen de Israëlische bevolking sterk worden veroordeeld. De NAVO PA veroordeelt deze aanval en staat achter Israël. Israël heeft de volledige solidariteit van alle NAVO PA-delegaties. Het recht van Israël onder internationaal recht om zichzelf te verdedigen staan buiten kijf, zo staat in het statement. Voorts sprak de heer Szczerba de hoop uit Zweden als 32^e NAVO-lid snel te mogen verwelkomen. Bij het eerste onderdeel van het overleg is er een gedachtewisseling met heer Yehor Cherniev, delegatieleider van de Oekraïense delegatie, over de situatie in Oekraïne. Hij benadrukte dat oorlog geen routine mag worden. President Poetin wacht op onze vermoeidheid stelde hij evenals op de Amerikaanse verkiezingen volgend jaar. «Ik vraag om jullie voortdurende steun aan Oekraïne en jullie militaire en financiële support. En we hebben vooral vliegtuigen nodig,» zei Cherniev. Voorts werden met name interne aangelegenheden besproken. Michael Szczerba uit Polen stelde zich beschikbaar om het voorzitterschap van de NAVO PA van Joëlle Garriaud Maylam, Franse senator af te maken. Zij had zich niet meer kandidaat gesteld voor de Senaatsverkiezingen in Frankrijk in september 2023. Theo Francken uit België werd voorgedragen als Vice-President om de vacature te vullen met het vertrek van Zaida Cantera uit Spanje. Hellmich Wolfgang uit Duitsland was bereid het penningmeesterschap voort te zetten. Het mandaat van de secretaris-generaal van de NAVO PA, Ruxandra Popa, werd verlengd met twee jaar. Inzake de relaties met Oekraïne werd besloten het uitnodigen van de Oekraïense delegatieleider in de vergaderingen voort te zetten, het onderwerp hoog op de agenda te houden en fondsen beschikbaar te maken voor opbouw van de democratie in het land. Er volgende een update van de herzieningen van de partnerschappen van de Assemblée en de discussie hierover wordt vervolgd in Talinn en een finaal besluit volgt tijdens de voorjaarszitting. Het herziene budget voor 2024, waarin een 5% verhoging was voorgesteld, werd aangenomen. Deze verhoging is noodzakelijk vanwege de huidige volatiliteit en om te verzekeren dat de organisatie de nodige middelen heeft om haar politieke prioriteiten te realiseren. De 5% verhoging is een gemiddelde tussen de huidige inflatie in België en van de EU-27 en zit net onder het huidige cijfer in de eurozone. Tot slot werd gemeld dat een volgende stap is gezet inzake het aanbod van het Luxemburgs parlement om een personeelskracht te financieren die zich op het internationale secretariaat van het NAVO PA bezig gaat houden met het *Democratic Resilience Centre*. Dit verlost nadrukkelijk niet de NAVO van de oprichting van het centrum binnen hun organisatie.

Plenaire zitting

De nieuw verkozen President Szczerba stelde in zijn speech tijdens de plenaire zitting op 9 oktober 2023 dat druk op Rusland moet worden gehouden met aanhoudende sancties, dat het regime verantwoordelijk moet worden gehouden voor zijn daden en worden bestraft, steun aan Oekraïne te versnellen en het land verder te integreren in de NAVO en de EU. Voorts merkte hij op dat het bondgenootschap sinds de NAVO top in Vilnius in juli 2023 vastbesloten is om ervoor te zorgen dat gedeelde waarden – democratie, vrijheid, het recht van alle naties om hun eigen koers te bepalen – prevaleren boven imperialisme en autocratie. «Geallieerde regeringen moeten eindelijk concrete stappen ondernemen. Het is nu tijd om een Centrum voor Democratische Veerkracht op te richten op

het NAVO-hoofdkwartier,» zei Szczerba. De 75ste jubileumtop in Washington DC zou een goed moment zijn om te vieren dat we een NAVO-instantie hebben die zich richt op het helpen van bondgenoten en partners bij het verdedigen van onze waarden,» voegde hij eraan toe. De Oekraïense president Zelensky riep via videoverbinding vanuit Kiev op tot internationale eenheid in het licht van agressie en terrorisme. Hij drong er op aan om standvastig te zijn in de strijd tegen terreur, van de Hamas-aanvallen op Israël tot de oorlog van Rusland tegen Oekraïne. In de aangenomen resolutie worden de regeringen door de Assemblee aangespoord om Oekraïne bij te staan tot de overwinning is behaald. De Deense premier Frederiksen veroordeelde in haar toespraak de recente aanvallen op Israël. «Niets kan zulke aanvallen rechtvaardigen. We staan achter het recht van Israël om zichzelf te verdedigen,» zei zij. De heer Geoana, plaatsvervangend secretaris-generaal van de NAVO, stelde dat 2023 het negende achtereenvolgende jaar zal zijn dat de defensie-uitgaven stijgen, met dit keer een reële stijging van 8,3% in Europa en Canada. «Elf geallieerden besteden nu 2% van het BNP aan defensie; een cijfer dat volgend jaar zal stijgen,» zei hij, terwijl hij vragen van leden beantwoordde. Over andere aspecten van aanpassing zei hij dat regeringen de wapenproductie opvoeren, met meer dan 2,4 miljard euro aan contracten voor munitievoorraden. Namens de Nederlandse delegatie vroeg **Van Wijngaarden** aan Geoana om te reageren op het geven van lange termijnsteun aan Oekraïne terwijl er ook oorlogsmoeheid voor Oekraïne kan ontstaan. Geoana merkte op dat we in democratieën leven en de publieke opinie niet kunnen negeren. Het is daarom volgens hem van groot belang te blijven communiceren naar onze parlementen, overheden en media. Als we stoppen met het geven van steun, heeft dat volgens hem ook wereldwijde gevolgen.

In haar speech bij de in het ontvangst nemen van de *Women for Peace and Security Award* bracht Tsikhanouskaya een eerbetoon aan een 22-jarige Wit-Russische vrouw uit haar woonplaats die in Israël werd gegijzeld. «Moge de vrede in het Midden-Oosten zo snel mogelijk worden hersteld,» zei zij. Tsikhanouskaya droeg haar prijs op aan de duizenden gevangenen en onderdrukte vrouwen in Iran, haar thuisland en nog veel meer. «Tirannie is als kanker. Als het niet goed behandeld wordt, zal het zich verspreiden. Wij vrouwen kunnen verandering teweegbrengen. Wij hebben de macht om van de wereld een betere plek te maken,» zei ze. Bij de bekendmaking van de prijs beschreef Szczerba Tsikhanouskaya als een uitstekend voorbeeld van moed voor zowel mannen als vrouwen. Deze prijs werden uitgereikt aan de voormalig voorzitter van het Amerikaanse Huis van Afgevaardigden, Nancy Pelosi, en de Oekraïense vice-premier Olha Stefanishyna.

Aan het einde van de Voorjaarszitting nam de Assemblee een aantal resoluties aan met aanbevelingen voor de NAVO-bondgenoten en -partners, over: het nakomen van de besluiten van de top in Vilnius; de wederopbouw van Oekraïne; de nieuwe NAVO-basis voor afschrikking en defensie; stabiliteit en veiligheid in het Zwarte Zeegebied; het tegengaan van desinformatie; en de bescherming van kritieke maritieme infrastructuur. Een verbindend thema was de noodzaak om Oekraïne te blijven steunen, bijna 600 dagen na de oorlog. Deze beleidsaanbevelingen zijn als bijlage bij dit verslag opgenomen. Ook werden diverse rapporten aangenomen, over onderwerpen variërend van energieafhankelijkheid en de bescherming van maritieme infrastructuur tot de uitdagingen van de wereldwijde opkomst van China en het intensievere partnerschap met Rusland.

3. Commissies en rapporten

De commissie voor democratie en veiligheid besprak op 7 oktober het rapport over voedselzekerheid en conflicten: veerkracht oogsten in het licht van een wereldwijde crisis van speciaal rapporteur Dzerowicz uit Canada. Zij benadrukte dat de wereld geconfronteerd wordt met een ongekende voedselcrisis. Hoewel vele onderling afhankelijke factoren ten grondslag liggen aan deze situatie, is conflict veruit de belangrijkste oorzaak van voedselonzekerheid wereldwijd. Nergens is dit vandaag duidelijker dan in Oekraïne, waar de opzettelijke aanvallen op kritieke voedselinfrastructuur en de bewapening van de Oekraïense voedselexport de honger in de wereld hebben verergerd. In het licht van de verergerende crisis riep ze de bondgenoten op om de nationale en mondiale weerbaarheid tegen voedselonzekerheid en de destabiliserende effecten ervan te versterken door de weerstand van hun eigen voedselsystemen en toeleveringsketens te vergroten; extra middelen te mobiliseren om de Oekraïense voedselzekerheid te ondersteunen; humanitaire en ontwikkelingsinspanningen te ondersteunen in landen die het zwaarst getroffen zijn door de crisis; en het aan de kaak blijven stellen van Ruslands bewapening van voedsel en de effecten daarvan op de wereldwijde voedselniveaus.

In antwoord op de vraag van Eerste Kamerlid **Kroon** hoe het landbouwbeleid duurzamer en veerkrachtiger kan worden gemaakt, deelde mevrouw Dzerowicz enkele goede praktijken uit Canada. Voorts besprak deze commissie het rapport van Demeuse uit België inzake de bestrijding van straffeloosheid voor schendingen van het internationaal recht bij de hernieuwde inval van Rusland in Oekraïne. De lichtte toe dat Rusland sinds 24 februari 2022 systematisch het internationaal recht in Oekraïne heeft geschonden. Sommige van deze schendingen zijn oorlogsmisdaden, misdaden tegen de menselijkheid en mogelijk genocide. De rapporteur erkende de reeds geleverde inspanningen en riep de geallieerden op om de strijd tegen straffeloosheid voort te zetten om ervoor te zorgen dat de daders op alle niveaus ter verantwoording worden geroepen voor hun misdaden. Daartoe moeten de bondgenoten blijven aandringen op de terugtrekking van de Russische troepen en tegelijkertijd hun politieke en militaire steun voor Oekraïne handhaven en versterken. Ze moeten meer middelen toewijzen aan nationale en internationale justitiële instellingen die verantwoordelijk zijn voor het verzamelen van bewijs en het vervolgen van schendingen. Tot slot moeten ze blijven oproepen tot de oprichting van een internationaal tribunaal voor de misdaad van agressie om Russische en Wit-Russische leiders te vervolgen.

De defensiecommissie ontving op 7 oktober de Minister van defensie, Troels Lund Poulsen. Hij benadrukte de sterke transatlantische band. Denemarken behoort tot de top qua bijdragen aan Oekraïne met 4,4 mld euro. «Denemarken blijft gecommitteerd en vanuit het parlement bestaat brede steun hiervoor,» zei hij. Denemarken stuurde reeds Leopards naar Oekraïne en stelt negentien F16's ter beschikking vanaf maart 2024. Sinds vorig jaar is na een referendum besloten het Deens opt-out op gebied van EU-defensiesamenwerking op te heffen. Dit biedt nieuwe mogelijkheden voor Denemarken en in dit kader neemt het land sinds mei 2023 deel aan de permanente structurele samenwerking binnen de EU (PESCO) en is het toegetreden tot het Europees Defensieagentschap in maart 2023. De Minister lichtte toe dat in 2030 de norm van 2% van het GDP aan defensie te bereiken. Als het Oekraïne fonds meegerekend zou worden, zou Denemarken de norm in 2023–2024 hebben gehaald. Een en ander is vastgelegd in een defensieregeling voor de komende tien jaar om er voor te zorgen dat Denemarken meer verantwoordelijkheid kan nemen voor defensie en veiligheid in een steeds complexer dreigingslandschap.

's Middags presenteerde Tweede Kamerlid **Van Wijngaarden** zijn rapport over de Baltische zee getiteld «Sea Change: The Rapid Evolution of Baltic Security after Russia's Invasion of Ukraine» in de subcommissie over transatlantische defensie en veiligheidssamenwerking. Het rapport geeft een overzicht van de veranderingen in de veiligheid van de Oostzee sinds het einde van de Koude Oorlog en met name na 2014. «De Finse toetreding tot het bondgenootschap heeft onze positie in de Baltische Zee-regio versterkt, maar er moet nog veel werk worden verzet om tot volledige integratie te komen. Tevens is de spoedige toetreding van Zweden topprioriteit,» zei hij.

Op 8 oktober stonden de politieke en veiligheidsuitdagingen in de Belgrado – Pristina dialoog op de agenda van de defensiecommissie en werd de situatie in Kosovo besproken. Er was specifieke aandacht voor het incident bij het Banjska-klooster in het noorden van Kosovo eind september. **Van Wijngaarden** vroeg de spreker, onderzoeker Marina Vulović, Associate Researcher bij het German Institute for International and Security Affairs (SWP), naar haar aanbeveling dat Pristina de Servische bevolkingsgroep in Kosovo de hand zou moeten reiken. Hij vroeg haar wat ze daar precies mee bedoelde en of ze suggesties had hoe dat zou kunnen. Zij antwoordde dat het inderdaad een cruciale vraag is, omdat «high-political dialogue» soms weinig rekening houdt met de bevolking en hun dagelijkse ervaringen. Haar aanbeveling was dat de Kosovaarse autoriteiten geen hamer, maar een open hand zouden moeten aanbieden aan deze groep. Dit zou kunnen helpen om de grip van Belgrado op de Servische bevolking in Kosovo te verminderen en te zorgen dat deze groep zich meer verbonden en gehoord voelt. De VS en de EU zouden daarin volgens haar een rol kunnen spelen.

In de «Economics and Security Committee» verdedigde de Britse Baldwin haar rapport over de impact van de oorlog in Oekraïne en de transatlantische uitdagingen voor de energiezekerheid. De leden bespraken de snelle vooruitgang die is geboekt doordat landen zich hebben losgemaakt van Russische gas- en olieleveranciers en zijn overgestapt van steeds duurdere fossiele brandstoffen naar duurzamere energiebronnen. De rol van Rusland en China in de wereldeconomie stond centraal in het debat over een rapport opgesteld door Oztrak uit Turkye over de wederopbouw van transatlantische economische betrekkingen en veerkracht. De economische gevolgen van de oorlog in Oekraïne en de COVID-19 pandemie hebben geleid tot een herwaardering van de handelsorde en de energie-, digitale, industriële en defensiesectoren aan beide zijden van de Atlantische Oceaan. De grootste crisis in de toeleveringsketen in decennia is een van de gevolgen van deze ontwikkelingen.

Het rapport van Szczerba uit Polen pleitte in zijn rapport over de wederopbouw van Oekraïne ervoor niet te wachten tot het einde van de oorlog hiermee, dat zou gewoon te laat zijn. «Oekraïne moet de oorlog winnen en zijn bezette gebieden terugwinnen. Onmiddellijke inspanningen om de Oekraïense staat, zijn instellingen, zijn leger en zijn bevolking te ondersteunen zijn cruciaal om ervoor te zorgen dat het overwint in dit vreselijke conflict en in de positie is om zijn wederopbouw te starten,» stelde Szczerba.

De politieke commissie opende op 7 oktober met een onderhoud met de Deense Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, Lisbeth Zilmer-Johns. Zij benadrukte het blijvende belang van de NAVO bij de handhaving van vrede, vooral in de context van de Russische acties in Oekraïne. De inzet van Denemarken om Oekraïne te steunen en Rusland af te schrikken in de buurlanden werd onderstreept, evenals het veiligheidslandschap van de Oostzee, de noodzaak van samenwerking binnen de NAVO en de EU, en

het aanpakken van de rol van China in mondiale aangelegenheden. De Staatssecretaris besprak ook de rol van China in mondiale aangelegenheden. Zij beklemtoonde het belang van eenheid in de voortdurende wereldwijde strijd voor vrijheid en democratie. Senator **Van Apeldoorn** bevroeg de Deense Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken over haar opmerking dat het Westen in de ogen van de *Global South* dubbele standaarden hanteert en daarmee aan geloofwaardigheid inboet. Hij beschreef dat het in zijn ogen heel logisch is dat landen in de *Global South* twijfels hebben of zij bij een zogenaamd Westers kamp zouden willen horen. Ook vroeg hij de Staatssecretaris wat de NAVO zou kunnen doen om te laten zien dat landen in de *Global South* daadwerkelijk gerespecteerd worden en dat NAVO-lidstaten meer oog hebben voor de multipolariteit van de huidige wereldorde. De Staatssecretaris begon met het uitspreken van haar dank aan Nederland voor de leidende rol in de F-16-coalitie voor Oekraïne. Zij gaf aan dat zij zelf anders keek naar dubbele standaarden. Er is nu een conflict gaande in Europa. In haar ogen leidt dat automatisch tot meer betrokkenheid dan in een situatie waarin een conflict anders ter wereld plaatsvindt. Zij bevestigde dat het in haar ogen inderdaad logisch was dat landen in de *Global South* hun twijfels hebben: zij hebben genoeg van het «opgeheven vingertje» vanuit het Westen. NAVO-landen moeten meer de hand uitsteken en beter luisteren naar hun veiligheidsvraagstukken was haar reactie.

In de wetenschapscommissie wees Steen Søndergaard, directeur van het defensie onderzoekscentrum, Ministerie van defensie in Denemarken op de voortdurende internationale technologische wedloop en hoe snel militair materieel verouderd kan raken en vervangen kan worden door moderne technologie, zoals de oorlog van Rusland tegen Oekraïne laat zien. Hij schetste de Deense bijdragen aan NAVO- en EU-initiatieven, evenals het National Defence Technology Centre (NFC) dat universiteiten en door de overheid erkende onderzoeks- en technologieorganisaties samenbrengt. Deze inspanningen worden ondersteund door het Deense Defence Co-Funding Scheme, dat een jaarlijks budget heeft van ongeveer 40 miljoen DKR (ongeveer 5,36 miljoen EUR). Steen Søndergaard trok verschillende conclusies, waaronder de voordelen van mislukken en snel leren, de noodzaak om publiek-militaire routekaart en innovatieplatforms te ontwikkelen, alternatieve cofinancieringsregelingen uit te breiden en de internationale technologische samenwerking met bondgenoten te vergroten.

Volgens Jan Westenkær Thomsen, hoofd bedrijfsvoering NNF-programma voor kwantumrekenen (NQCP) aan het Niels Bohr-Instituut Universiteit van Kopenhagen zal kwantumtechnologie aanzienlijke doorbraken op het gebied van defensie en veiligheid mogelijk maken. Veel landen investeren in onderzoek naar deze technologie. Belangrijke westerse spelers zijn de VS, Duitsland en Spanje. China is goed voor ongeveer de helft van de wereldwijde investeringen in 2022 in kwantumtechnologieën. Het Niels Bohr Instituut en het Deep Tech Lab in Kopenhagen, dat deel uitmaakt van DIANA, zijn actief op het gebied van kwantumonderzoek. De eerste generatie bracht ons MRI, lasers, PET-scanners, GPS, transistors en chips, merkte hij op. De tweede generatie kwantumtechnologie belooft verregaande vooruitgang op het gebied van sensoren, cryptografie en computers. Hij gaf verschillende praktische voorbeelden van hoe kwantumtechnologie gebruikt kan worden in de civiele en militaire sfeer. Het lid **Kroon** informeerde naar de rechten van ontwikkelaars, het «eigendom» van kwantumtechnologie en de noodzakelijke wettelijke kaders. De spreker ging in op grote bedrijven op dit gebied, de rol van door de overheid gedreven onderzoekscentra, en het belang van een voortdurende dialoog over hoe deze technologie. Hij benadrukte het

belang van technologiediplomatie voor de ontwikkeling van bindende juridische kaders.

Tijdens deze jaarvergadering zijn er in de diverse commissies zestien rapporten besproken en aangenomen:

- *The Russian War on Truth: Defending Allied and Partner Democracies Against the Kremlin’s Disinformation Campaigns* (commissie inzake democratie en veiligheid, rapporteur Rodrigue DEMEUSE, België)
- *Fighting Impunity for Violations of International Law in Russia’s Renewed Invasion of Ukraine* (commissie inzake democratie en veiligheid, rapporteur Rodrigue DEMEUSE, België)
- *Food Security and Conflict: Harvesting Resilience in the Face of Global Crisis* (commissie inzake democratie en veiligheid, rapporteur Julie DZEROWICZ, Canada)
- *Ensuring an Allied Defence Industrial Base for NATO’s New Deterrence and Defence Baseline* (defensiecommissie, rapporteur Utku CAKIROZER, Türkiye)
- *Sea Change: The Rapid Evolution of Baltic Sea Security After Russia’s Invasion of Ukraine* (subcommissie transatlantische defensie en veiligheidssamenwerking, rapporteur Jeroen VAN WIJNGAARDEN, Nederland)
- *Troubled Waters: How Russia’s War in Ukraine Changes Black Sea Security* (subcommissie inzake toekomstige veiligheids- en defensiecapaciteiten, rapporteur Lord Mark LANCASTER, Verenigd Koninkrijk)
- *Ukraine’ Fight for Freedom & Alliance and Global Response to Russia’s War* (defensiecommissie, rapporteur Rick LARSEN, Verenigde Staten)
- *Russia’s War on Ukraine and Transatlantic Energy Security Challenges* (economische commissie, Harriett BALDWIN, Verenigd Koninkrijk)
- *Towards the Reconstruction of Ukraine* (subcommissie transitie en ontwikkeling, rapporteur Michal SZCZERBA, Polen)
- *Rebuilding Transatlantic Economic Relations and Resilience* (subcommissie transatlantische, economische relaties, rapporteur Faik OZTRAK, Türkiye)
- *Russia’s war against Ukraine: Strategic Imperatives for NATO* (politieke commissie, rapporteur Tomas VALASEK, Slowakije)
- *The Future of NATO’s Open Door Policy* (politieke commissie, rapporteur Audronius AZUBALIS, Litouwen)
- *China’s Global Role in the wake of Russia’s War against Ukraine* (politieke commissie, rapporteur Ana-Maria CATAUTA, Roemenië)
- *Protecting Critical Maritime Infrastructure- The Role of Technology* (commissie voor wetenschap en technologie, Njall TRAUSTI FRIDBERTSSON, IJsland)
- *Novel Materials and Additive Manufacturing* (commissie voor wetenschap en technologie, rapporteur Sven CLEMENT, Luxemburg)
- *Developing Future Capabilities: Robotics and Autonomous systems* (commissie voor wetenschap en technologie, Joe WEINGARTEN, Duitsland)

De voorzitter van de delegatie,
Boswijk

De griffier van de delegatie,
Bakker-de Jong